

A kívül futó azután, lehetőleg észrevétlenül, valamelyiknek a háta mögé ejti az összefont kendőt. Ha 1. emez észreveszi: tüstént felkapja a korbácsot, felugrik és egyszer végig kergeti ütlegelve a verselőt a kör körül; erre ezek ketten szerepet cserélnek. 2. Ha az ülő nem elég szemes és nem veszi észre a háta mögött rejtett kendőt: a verselő újra felkapja és ő korbácsolja körülfutva a menekülő pajtást, míg ez visszatér helyére s mind a ketten újra kezdik régi szerepüket. Ha azonban az ülőnek jobboldali szomszédja szemes volt; ő kapja fel a kendőt és fordítja baloldali társa ellen, a ki szintén egyszer körülfutva, menekül előle; ekkor az új üldöző s az előbbi verselő cserélnek szerepet.

SZEDLACSEK LAJOS.

IRODALOM.

A Középiskolai Rendtartás Magyarázata. Irta *Dortsák Gyula*, gymnasiumi igazgató. Szerző sajátja. Bolti ára 1 forint 50 kr. n. 8. r. 303 lap.*

A pädagógiával és irodalmával kissé furcsán vagyunk hazánkban. Tanügyi napi kérdésekkel aránylag sokan foglalkoznak, szervezeti és adminisztratív ügyekkel egy-ketten, tudományos pädagógiával még ennél is kevesebben. — Természetes, hogy a művelés mennyiségének és minőségének megfelelően az eredmények is. Maradjunk a középiskolai adminisztrácziónál: mit látunk itt? Azt, hogy fejletlen, hiányos, nem egységes, ellenben komplikált, nehézkes és körülményes.** Ennek oka? Mert nem foglalkoznak vele, nem fejlesztik. S miért nem? Sokat *lehetne* erről írni. A miniszteriumbeli osztályfő nagyobb s fontosabb kérdésekkel van megterhelve, a berendelt szakreferens ugyanilyenekkel elhalmozva, a többieknek is egyéb dolguk van. Bizony érdemes volna egy e célra alkalmas tanférfiut külön berendelni, hogy 1—2 év alatt rendbe és összeszedje a dolgokat és egy az osztrák Marenzelleréhez hasonló magyar rendeletgyűjteményt lehessen kiadni. Pár évvel ezelőtt a honvédelmi minisztériumba rendelték be egy főtisztet, kinek ott egyéb dolga sem volt, mint a ládájában évek óta felhalmozott czédulákból összeállítani egy magyar-német katonai Műszótárt! — S nekünk a kulturistáknak erre vagy ilyenre nem volna időnk, pénzünk, módunk? Pénz? A képviselőház közoktatásügyi bizottságában mult októberben Fenyvessy elö-

* *Rövidítések:* ( ) a könyv lapszámát foglalja magában; R. = Középiskolai Rendtartás; r. R. = régi R.; K. T. = középiskolai Törvény. p. = pont.

** A sok közül p. okáért csupán a *tandijmentességi ügyre* utalok, melynek részleteiben is alapos ismerete valóságos studiumot igényel.

adó megjegyezte, hogy a közoktatás állapotáról szóló jelentéseket elég lenne minden második évben kiadni s a 4000 frt kiadást emberbaráti vagy művészeti czélokra fordítani. (Miért nem tanügyi czélokra?) A miniszter úr kijelentette, hogy ezen eszmét megfontolás tárgyává fogja tenni.

Következnek a külső gyakorlati tanférniak: tanárok és igazgatók. Ezeknek nem «fizeti ki magát» a dolog, vagy inkább nem törődnek vele, pedig nekik az adminisztráció részben kenyerük is. De mégis az egész országban találkozok egy lelkiismeretes, pedans s ügybuzgó igazgató, ki évek óta gyűjt, dolgozik, fárad, ír s a vidéken saját kiadásában nyomtat néhány gyakorlati nevelésügyi munkát és adminisztratív segédeszközt s több év óta kénytelen fiókjában hevertetni egy nagyobb szabású munkát, melynek előfizetők s kiadó híján eddigelé csak kéziratában gyönyörködhetik.* A jelen könyv előfiz. felhívásában is t. k. így ír: «Anyagi előnyökről szó sem lehet. A ki ily könyv megírására adja magát, meg kell elégednie, hogy könyve napvilágot látva, eszméinek szélesebb körben utat nyithatott, tehát hogy az úgyne használhatott.»

Az ilyen munkálatok ki- vagy helyesebben ki-nemfizetése dolgában érdekesnek véltem a legilletékesebb forrásnál, a szerzőnél kérdezősködni s a rendelkezésemre álló tanulságos adatokból közlöm a következőket. *Dortsák Gy.* munkái: 1. *A házi és iskolai nevelés legfontosabb teendői* (különlenyomat 67 l., ára 30 kr.); egy példány sem kelt el. 2. *Paedagogiai dolgozatok a középiskolai nevelésközpont köréből* (344 l., 1 frt 50 kr.), elkelt 120 péld., 40 tiszteletpld.; elfogyott, mert csak 160 példányban nyomták. 3. *Tájékoztató* (101 l., 1 frt), elkelt 150 pld., 50 tiszteletpld. 4. *A Középiskolai Rendtartás Magyarázata* (303 l., 1 frt 50 kr.), eddig elfogyott 114 pld., van még közel 300 pld. 5. Az *Ügyvitelre* összesen csak — 43 előfizetés érkezett. — Szomorúan érdekes, hogy *Dortsák* 8 év alatt kerek 827 frtot adott ki saját zsebéből irodalmi munkálataira, pedig ezeket — nyomtatás előtt — meg is kellett írnia!

Látni való tehát, hogy — sajnos — nem igen érdemes dolgozni, mert az anyagi hasznot nem is tekintve, erkölcsi elégtételt, szellemi hasznot is alig remélhetünk. Ha néhányan megveszik is a könyvet, hányan vágják fel, hányan olvassák el? De vigasztalódjék az igen t. s előttem csak műveiből ismeretes szerző: egy ember találkozott, a ki legújabb könyvét is elolvasta, sőt minden ízében lelkiismeretesen tanulmányozta és sikerrel használja. Ez az egy ember viszont azzal vigasztalja magát, hogy a jelen ismertetésnek legalább egy figyelmes olvasója akad.

* Ez a *Középiskolai Ügyvitel*, melynek egyik a rendkiv. tantárgyakra vonatkozó fejezetét (mutatványul) a *Tanáregyl. Közlöny.* évfolyama közölte a 276. — 84. lapon.

A túlságos terjedelemtől, melyet a lelkiismeretes és pontos elbá-
nás s azon törekvés okol meg, hogy egyuttal általában fel kellett öle-
nem egész középiskolai adminisztrációjukat — előre is elnézést kérek ;
de én legalább kritikai ismertetésnél nem tartom elegendőnek általa-
nosságokban mozogni, hanem igyekszem a mélyére hatni és a részletek-
kel is foglalkozni.

Én, ki D. eddigi irod. működését élénk figyelemmel kísértem,
mondhatom, hogy abban folytonos haladást észleltem és magamon
tapasztaltam, hogy könyveit és cikkeit az igazgatók nagy haszonnal
forgathatják. Az eddigiéknél még nagyobb mértékben áll ez a hónapok
óta dolgozóasztalomon fekvő és napjában többször is forgatott 300 olda-
los könyvről, melyet D. a 20 oldalos R.-ról írt. Nem annyira pæd. tanul-
mány ez (l. Előszó 6.), mint alkalmas adminisztratív segédeszköz, az
igazgatónak valóságos házi s irodai vademecuma, melyben a miniszteri
rendeleteken kívül nem egy érdekes és tanulságos *főigazgatói* rendeletet
is találunk. Bezzeg a *besztercebányai főigazgatói intézvények* (151, 223
s m. t.) különbek voltak sok mainál, azokban volt pædagogia és nem
csupán adminisztráció!

Imént *egy* embert említettem, a ki adminisztratív dolgokkal fog-
lalkozik ; az igazság kedvéért legyen szabad nyomban mellé még egyet
állítani : *Csúka Károlyt*, ki ezen irányt inkább történelmi alapon műveli,
s ezért nagy elismerés illeti, de a mellett a mindennapi szükségletekről
sem feledkezik meg, a mit «Administrationális tanügyi casuistiká»-ján
(Tanáregyl. Közl. XX: 119., 205., 622., 691.; XXI: 143., 206., 478.;
XXII: 204.), a «Középiskolai rendeletek»-en (u. o. 294. f.), a «Specziális
tanügyi rendeletek»-en (u. o. 430. f.) és számos önálló értekezésen kívül,
főleg azzal bizonyított be, hogy inég Dortsák előtt szakavatottan meg-
írta a «Magyarázó jegyzeteket a középiskolai új Rendtartáshoz» (Ta-
náregyl. Közl. XXIV. évf. (1890—91.) 96—108., 357—72., 587—99.),
melyeknek sokan nagy hasznát vették.*

Most pedig vegyük elő könyvünket és számoljunk be róla az
alábbi szempontok szerint.

Beosztás és módszer. D. könyvében a R. sorrendjében és címei
szerint hat csoport van. «A csoportokban azonban a R. cikkelyeit nem
eredeti szám szerinti következésben, hanem *tárgyi vonatkozásaik* sze-
rint adom és magyarázom, a mi az ugyanazon dolgokra vonatkozó intéz-
kedések megtalálását kétségen kívül megkönnyíti. A *szólzetre* igitott
címeccskék és a magyarázatok számozása szintén a tájékozódás meg-

* A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy Dortsáknak 1890-ben
megjelent «*Pædagogiai Dolgozatok stb.*» cz. könyvének egyik (XVIII.)
terjedelmes fejezete és az új Középiskolai Rendtartást magyarázta (274—330).

könnyítését czélozzák». (4). Tartalomjegyzék helyett terjedelmes betűsoros tárgymutató van a könyv végén (284—299.), amazt a viszonylagos terjedelem feltüntetése végett itt közlöm :I. A tanulók felvétele (7—56; 60 pont). II. Fegyelmi intézkedések (58—72; 15 p.). III. Tanulmányi ügyek (74—94; 27 p.). IV. Tanári tanácskozások (96—147; 23 p.). V. Iskolai vizsgálatok (150—178; 37 p.). VI. A tanév bezárása (181—184; 5 p.). VII. Szolgálati ügyek (187—271; 95 p.). Ezt követi: Utóirat. Rövid történelmi visszatekintés a középiskolák fejlődésére (272—280), melyben Molnár Aladárnak, sajnos, csonka műve kimerítően fel van használva. Ez a fejezet, elismerem, érdekes, de nem ide való s úgy látszik, csak ízelítő akar lenni a szerzőnek sajtó alatt levő nagyobb munkájából.

Az ismertetett beosztás ellen elvileg nem lehet kifogásunk, csupán a «tárgyi vonatkozás következtése» ellen van néhány észrevételem, a mennyiben sok ismétlésre ad alkalmat és nincs szigorú következtetességgel kerestülvive.

Terjedelmesebb fejtegetéseket szentel D. a következő tárgyaknak: tanári hivatás, nemes példaadás és felügyelet (R. 16. §. — 63—6), fegyelmi büntetések (67—9), órarend-készítés (77—80); [itt szerzőnknek és kártársainknak egy igen helyes és hasznos tanácssal bátorkodom szolgálni: a hétfői nap első és a szombati nap utolsó órájában lehetőleg minden osztályfő *saját osztályában* legyen elfoglalva!] — tankönyvek ügye (83—8), tanári tanácskozások általában (96—9), módszeres tanácskozások (103—116), végleges évi osztályozás (159—62). [L. még alább a *szolgálati ügyek* ismertetését.]

A *módszer* általánosságban a következő. Az illető fejezetnek alkalmi bevezetése után a R.-nak egy vagy rendszeren több együvé tartozó pontja áll eredeti szövegezésben, melyet a számozott magyarázat követ. A régi és az új R. közötti eltérések, mondhatni betűnyi pontossággal vannak feltüntetve és összehasonlítva, a magyarázat az illető rendeleteket és törvényeket időrendben sorolja fel s az észlelhető visszafejlődés révén, nem egyszer gondolkodóba ejti a figyelmes olvasót. Gyakran szól az igazgatói felterjesztésekről, utalva a még nem létező K. ügyvitelre, (miért nem inkább a már megjelent Tájékoztatóra?) és bemutatja a dívó vagy csak ajánlott nyomtatványok és táblázatok mintáit. (47, 153, 172, 224, 228), melyek azonban nem mindig elég egyszerűek és áttekinthetők. Helyenként nevelés- és tanítástani elmefuttatásokat sző be (125—7).

Itt is több hiányra és zavaró körülményre kell utalnom. A «tárgyi vonatkozás következtése» itt sem mindig okszerű; így pl. a párhuzamos osztályok (54): a tandíjvesztők kimutatása és a «Jelentés a tanév megnyitásáról» szóló pontok közé kerültek.

Zavart okoz az is, hogy az új s a régi R. analog pontjai minden

szembeötlőbb megkülönböztetés nélkül következnek egymás után, a min különböző szedéssel vagy zárójelekkel lehetett volna segíteni.

A könyvnek javára válnak a sűrűn előforduló s a gyakorlatból ellesett, helyenként túlságosan aprólékos tanácsok, úgyszintén a terjedelmesebb fejtegetések és visszapillantások a tanügy és az adminisztráció egyes fontosabb tételeiről. Amazokhoz tartoznak pl. eljárás a tanulók sikeres «elparancsolására» és czélszerű elhelyezésére (14), tandíjmentességi kérvények tárgyalása (44), valamint az összes tudnivalók a tandíjmentességre (44—54), igazolatlan «fejfájás-féle» óramulasztások ellenőrzése (59), szilaj és hanyag tanulókat özvegyasszonyoknál ne szállásoljunk el (63), olvasmányokat évről-évre változtatni kell, nehogy fordítás járjon kézről-kézre (114), óra alatti kikérezkedés (123), felvigyázók kirendelése (124), s m. t.

Mindezek a gyakorlat által megedzett és az ügyért lelkesülő, lelkiismeretesen gondoskodó igazgatóra vallanak, a kit bizonyára a legnemesebb szándék vezérel még akkor is, ha egyes kazusokat (pl. az érdemjegyek megállapítása szavazás vagy közös megállapodás útján 131—36.) a túlságig menő részletezéssel tárgyal.

Említésre méltó, hogy bár D. nem kritizálja a tanügyi miniszteri rendeleteket, a mi pedig különösen néhány újabbnál nagyon elkelve s erre alkalmilag tán még visszatérek, mégis helyenként kénytelen ellenmondásokra és homályos részletekre utalni. Így: 160, 163 (140. p.), 168 (148. p.), s m. t. Viszont, úgy látszik, kikerülte figyelmét, hogy kevésbé szabályszerű vagy rossz magaviselet mellett egy vagy két tárgyból bukott tanuló elbánása között (164—5) nincs különbség, pedig a méltányosság indokolná itt a fokozást s megkülönböztetést pl. úgy, hogy az egy tárgyból bukottnak a javításra a miniszterium méltán megadhatná az engedélyt.

A fentebb vázolt módszer nem lévén mindenütt megtartva, helyenként sokból sokféle: *anyagtorlódás* áll be s a szöveg és a magyarázat alaki elrendezése és felosztása is csorbát szenved (121. l., 118. p.). Ilyen eljárás mellett *ismétlések* sem kerülhetők ki, a melyekkel tényleg gyakrabban találkozunk. Pl. a 41., 122., 146., 156., 162., 163., 164., 166.; a 165. lapon «a V. K. M. 1887 június 30-án 25,873. szám alatti rendelete» *négyszer* is meg van ismételve. Ilyenek még a 251. (234—5. p.).

Itt emlitem azt is, hogy egyes részek méltán egészen elmaradhattak volna; így «a görög nyelv kérdésének szabályozása», mely 22 oldalt foglal le (16—37), és a melyet már több oldalról is birunk.

Szorosan nem ide tartozik, hanem az igazgatói felterjesztésekhez a 29. pont s. m. t.

Nyelvezet. A 125. lapon szerzőnk nagy súlyt fektet arra, «hogy a tanulók a *nyelvi készség* biztos birtokába jussanak». Minthogy ezt én is

elismerem, szerzőnkre is alkalmazom és nem szívesen mondom ki, hogy könyve e tekintetben éppen nem mintaszerű s a figyelmes olvasót a vidéki ízü, avult vagy idegen kifejezések, úgyszintén a nehézkes és megterhelt mondat szerkezetek által kelleténél gyakrabban és bántólag megakasztja. Csak néhány példát idézek. Kifejezések: *magas* minisztérium (14), elmaradott (39, 42), bemellekelendő (45), főigazgatói *intézkedés* (76, 129), birkózkodás-lökdösködés (92), felvételi és felvételi vizsgálat (15), közvetlenül és közvetlenül (7, 42), hivatalos lelkesedéssel buzogjunk (6), gondviselés (14, kétértelmű e helyett felügyelet, gondozás), kedves feleletek (264), ellenhetné (e helyett ellenezhetné 248); nem helyeselhetni azt sem, hogy (138 és f., sőt már a «Tájékoztató»-ban is az osztályozó értekezleteket is ellenőrzőknek nevezi (II, IV, VI), ez nem csak zavar, de világosan ellenkezik a R. 35. §-ával.

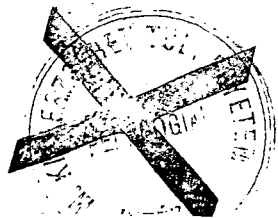
Ellenben igen sikerült kifejezés: a mostani *tanárhiányos* idő (3). Idegen szavak: precizizálás (11, 13), distingválás (11), kasszála (13), imputálni, inscenizálni (99), fungál (101, 132). Mondatok: Az iskolai élet összes nevezetes mozzanatai itt *kerülnek megbeszélés tárgyává* (96), az egész osztály *foglalkoztatott legyen* (128). Megannyia közoktatásügyi kormányunknak az iskolai élet minél szabályosabbá s egyöntetűbbé tevésére irányuló üdvös intézkedései! (sic! 3. l. 3. bek.). — 105. lap lent.

Helyenként, különösen elméleti és személyi taglalásoknál (96. f.) emelkedettebb hangulatot s a sablontól eltérő lendületet óhajtanánk. Ezek után a legjobb szándék sugallja azon tanácsunkat, vajha a szerző Középisk. Ügyvitelét, kinyomatás előtt, alapos nyelvi felülvizsgálatnak vetné alá. A folyékony, világos s magyaros stílus kétszeresen jól esik ilyen, már tárgyánál fogva is, ú. sz. «száraz» könyvnél.

Alaki dolgok igen fontosak ily magyarázó, tanácsadó műnél, melyben felvilágosítást s útbaigazítást keresünk. Itt néhány fontos apróságot vagyok kénytelen kifogásolni. Az egyöntetű szép nagy cicero-nyomás helyett, ilyennel csupán a R. illető pontjait szedtettem volna, a magyarázatot és a r. R. részeit kisebb garmonddal, a mi az áttekintést nagyon megkönnyítette volna. Hisz ugyanígy járt el D. is «Pæd. Dolgozatok» cz. munkájának «A Középiskolai Rendtartás» című fejezetében! A fejezetek számozása (mely célszerűbben a R. idézett pontjai elé lett volna illesztendő) nem mindenütt vág össze az előzményekkel és sokszor zavar. «Magas», «nagy mélt. v. és k. miniszteri rendeletek» «V. K. M.» helyett alkalmas rövidítés: «*min. rend.*» vagy «*m. r.*» minthogy az egész könyvben más alig fordul elő. Helyenként elmaradtak a szelzet-czimecskék (244 f., 251), másutt az anyag van túlságosan felaprózva (243, 251).

Különös, hogy D. nemcsak megjelent műveire tesz sűrűn utalásokat, hanem *megjelenendő* középiskolai ügyvitelére is.

A *sajtóhibákról* is meg kell jegyeznem, hogy azok D. könyveinek

egyik feltűnő s ismétlődő alaki hiányát képezik. A R. Magyarázata két teljes oldalon sorolja fel ezeket, de bizvást megannyit lehetne összeszedni. Egyébiránt u. a. szerzőnek «Tájékoztató»-jával összehasonlítva, még valóságos haladás észlelhető.

A könyv 1893. febr. és jun. havában jelent meg két részben, de a czímlapon hiányzik az évszám. Mindezek, elismerem, apróbb technikai és nyomtatási provincialismusok, melyek némi jóakarattal kikerülhetők.

Most pedig térjünk át a *tartalom* tárgyi kritikájára, hol első sorban egy igen fontos elvi kérdést kell eldönteni.

Szerzőnk ugyanis az új s a megelőző Rendtartást összehasonlítva, azt találta (7), hogy amaz az utóbbinál sok tekintetben szabatosabban intézkedik, hogy egynémely a megelőző R. által szabályozott dolgokat *mellöz* s hogy a régieknek több rendelkezését hatályon kívül helyezte; mindezek daczára az új R.-t szerencsés alkotásnak mondja.* Megvallom, hogy én a régi R.-t az újnál sok tekintetben szerencsésebbnek és jobbnak tartom, mert eltekintve az új R. azon alaki hátrányától, hogy a sok túlságosan hosszú §. számos bekezdése az utalást megnehezíti, nem egy fontos dolog mellőztetett, melyre nagy szükség volna.

Igazolásul ime néhány példa. *a)* a régi R. helyes és szabatos intézkedései, melyek az újból kimaradtak, r. R. 2. §. beiratások ideje és körülményei a szülőknak kihirdetendők (8); a r. R. 6. §-a ellenében az új R. 6. §. 3. p.-ja ép oly homályos mint a K. T. 12. §. 1—2. p.-ja (12); r. R. 37. §-ának egy fölöttébb helyes pæd. elve: egyes tanulókra nézve nagyon is eltérő vélemény ne lehessen; kár, hogy az új R. nem nyilatkozik ily félreismerhetetlenül (129, 130); r. R. 49. §.: vizsgálatok módja és tárgya (150); r. R. csak három magaviseleti érdemjegyet ismert (158); a *kev. szabályszerű* érdemjegyet és indokolását az 1883. évi 27. 111. sz. min. rend. hozta be (159); r. R. 51. §.: vizsgálati díjak felosztásának módja (172); r. R. 48. §.: érdemjegyek betűivel irandók ki (173—4); r. R. 57. §.: igazgatói jelentésekben oly dolgoknál, melyek az évi Értesítőben kimerítően tárgyaltnak, csak hivatkozni kellett a lapszámra (184); r. R. 58. §. megjegyzés 1. p.: a szükséges hivatali titoktartást figyelmen kívül hagyni nem szabad; ** kimaradt e megjegyzés fontos 3. pontja is (241); a r. R. azt is említi (az új nem), hogy az igazgató állapítja meg a tanácskozások sorrendjét, vezeti a tárgyalást és döntőleg szavaz (215), r. R. 24. §. 2. p.: a tantárgyfelosztásban némi változás kívánatos (220); ide tartozik még a könyv 117. pontja (120—1).

* Az új R-es intézkedései a régiekhez képest *tüzesebbek* (58. l., nyilván sajtóhiba e. h.: tüzetesebbek!)

** Újabb rendeletet tett szükségessé, bár a K. T.-ben is benn van.

b) az új R. önálló hiányai: 6. §. 1. 2. 3. pontban nincs meg a szükséges magyarázat és részletezés; erre vonatkozik a K. T. 12. §. 1—2 pja is, melynek homályos intézkedéseivel szemben Molnár V. is hiteles magyarázatot sürgetett (11); 41. §. 3. p.: a javító vizsgálat csak azon intézetben történhetik, hol a tanuló tanult; ez világosan ellenkezik a K. T. 11. §. 3. pjával és az 1877. évi 12766. sz. min. rendel. (146, 163—46), mely kimondotta, hogy az esetben, ha a több tárgyból bukott tanuló szülei v. gyámja igazságtalansággal vádolnák a tanári testületet, folyamodás útján a főigazgatóság közbejöttével esetleg és különös kegyelemből *más* középiskolában is megtartható a *pótvjavító* vizsgálat. 44. §. 2. p.: osztályösszevonás, homályos valamint a K. T. 14. §. 1—2 pja, melyeket Molnár is szükségesnek látott megmagyarázni (168); 46. §.: a magánvizsgálatoknál működő tanárok, határozatlan (170—1); izr. tanulók szombati írás szabályozása nincs benn (76).

c) Viszont el kell ismerni, hogy az új R. több új és czélszerű intézkedést is tartalmaz, ilyenek a fegyelmi intézkedések (13—18. §§.), melyekben a r. R. idevonatkozó intézkedései jórészt megmaradtak, de több új rendelkezés is fölvétetett, melyek az eljárást szabatosabbá teszik; 18. §. 10. p.: házi fenyíték alá vétel (70); 18. §. 13. p.: kizárási határozat csak felső megerősítés után hirdethető ki; újak még u. a. §. 16. és 18. pjai (72); 39. §. 1. p.: elégtelen és kétes előmeneteli tanulók mindenestre felhivandók a vizsgálatokon, írásbeli dolgozatok kiteendők (151); 39. §. 2. p.: elégtelen és kétes előmeneteli tanulókat igazgató igyekezzék megismerni (152); nyilv. vizsgálatok előtti tanácskozáson érdemjegyek *ideiglenesen* megállapíttatnak, elégtelen és kétes előmeneteli tanulók kijelölteknek (156); 42. §.: pótló vizsgálat csak teljes lehet és díjtalan (167); 23. §. Jegyz. az osztályfő a tanulm. napló esetleges hiányainak pótlására figyelmezteti tanártársait (252); 17. §. 2. p.: az osztályfők időnként a tanulók összes szerelvényeit megvizsgálják (254); 18. §.: az osztályfő a tanulónak házi fenyíték alá vételét is megkívánhatja (254. l. fent).

Végül az új R. szabatosabb ezekben: 35. §. 1. p.: ellenőrző tanácskozások okt., febr. és máj. közepén tartandók (120); helyesebb ezekben: kimaradt r. R. 31. §-ának azon intézkedése, hogy a tanulók az óráközökben feladataikat ismételjék; ma lehetőleg minden óráközben kiüríttjük és szellőztetjük a tantermeket. (124).

Egyéb a könyv szövegében előforduló kisebb *hiányok*, melyeket rövidség kedvéért a szükséges módosításokkal v. pótlásokkal együtt említék.

Az iskolaév első hónapja után belépő tanulók felv. vizsgálata rövid úton az osztályban s a tanórák alatt eszközendő (15, R. 2. §. 2. p.); a felv. vizsgálatdíj felosztásának módja (38); a felv. vizsgálatok visszafizetése

tásának eszméje az egys. iskolai anketten is felmerült (39), érdekes volna a felv. díj nagyságának részletes kimutatása (40), az ifj. könyvtári díj nemcsak «néhány főgymnasiumnál» 1 frt, hanem pd. az egri alreáliskolánál is (41), tandíjmentesek rovatos kimutatását elég két pld.-ban felterjeszteni (45), melyik *illető rovatban* teendő ki a fél-tandíjmentesség? A nyomtatvány utolsó v. utolsó-előtti rovatában? (45); a tanácskozássokra ne csak a tanárok készüljenek, de főleg az igazgató; a R., a K. T. és a többi hivatalos és adminisztratív segédkönyvek mindig mellette legyenek, mert sohasem tudhatja, mikor szorul rájuk; a dohányzás a tanácskozás tartama alatt nem engedhető meg tárgyi és egészségi szempontból (katonai intézetekben felkötött karddal tanítanak és tanácskoznak, 98); a módsz. tanácskozásoknak tárgya lehet még a párhuzamos osztályok methodikája és systematikája (109); itt említendő az egészség-tan-tanári és iskolaorvosi tanfolyam (117); felelés és tanítás közben a könyvek ne legyenek nyitva (128); az évi Értesítők nyomtatási költségeire a rendes átalányok megtakarításai részben felhasználhatók (182), osztály másodszori ismétlésénél (144. p.) említendőek esetek, kijátszások pd. ha a kétszer bukott gymn.-ból átlép reáliskolába, itt még nem ismétlő, stb. (166); a párhuzamos osztályok után nemcsak tanszer, hanem *házi* átalányt is külön kell kérni (55); igazolatlan órák esetében jogos-e s mennyiben indokolható a szabályszerű érdemjegy a magaviseletből? (60); említendő a templomba való kísérés és felügyelet (65); tudtommal az órarendet két pld.-ban kell felterjeszteni (80); ha a tanuló értesítőjét elveszíti v. másodlatra van szüksége, szedhető-e az 1 frt? Szerintem igen. (82. l., 85. p.); ifj. könyvtári könyvek egyszerű, de erős kötése fontos (90); iskolai tartozás az (izr.) hittandíj be nem fizetése is (174 fent); a felvételi vizsgálatoknál czélszerű lett volna legalább az alsóbb osztályokra azon tantárgyakat felsorolni, melyekből a gymn.-ból a r.-ba és viszont átlépő tanuló vizsgázni tartozik; a helyesírási gyakorlatoknál (288) a. h. táblákat felemlíteni; a taneszközöknél és a bútoroknál a bírságolás lehetőségéről és nagyságáról megemlékezni (66); a vallástannál említendőek az érseki és egyéb biztosok az évvégi vizsgálatoknál.

Az igen terjedelmes betűsoros *tárgymutatóból* (284—99) is kimaradt néhány fontos dolog. Pd. a *felszerelésnél* nincsen említve a f. tanácskozás. A *tanácskozás* rovatában olvassuk, hogy a jegyzőkönyvek tisztázatait (!) az igazgató és a jegyző írja alá, a mi a R.-sal ellenkezik (121). Egészen hiányzik a *tanszer* és az *iskolaszolgá* vezérszó. Sajtóhiba itt is van elég pd. évzáró ünnepség 184. l. 2. k. e. h.: 181. l. 3. k.

Vannak dolgok, melyekben D. többé-kevésbé téved. Így, hogy min. rend. értelmében a *két első osztályba* (tehát együttvéve) 65 tanuló-nál többet nem lehet felvenni (55). Tessék csak megnézni az évi Értesítőt! Hol áll az, hogy a főigazgató az igazgató esküjének letévését *ráve-*

zeti a kinevezési okmányra (187)? Klamariknál (486) csak azt olvasom, hogy arra följegyezheti. Miért kellene az évi Értesítő a felvételi díjak számadásához csatolni (161), miután ez már november végén esedékes? — Az évi Értesítő nyomtatásánál felmerülő technikai nehézségek miatt D. azt ajánlja, hogy a 3. (ideiglenesen) osztályozó értekezleten «leghelyesebb kétéseknek és elégteleneknek csak olyanokat jelölni, a kik a leglelkismeretesebb eljárás mellett *sem igen* javíthatnak jegyükön». (161). Ez nem járja, mert kijátszása a min. rend.-ben foglalt jó szándéknak! Hisz maga a szerző is nyomban így folytatja: «Ha a vizsgálaton a tanuló szembetűnő eredményt mutat fel, ám akkor félre minden technikai nehézséggel: *javitani kell* a jegyén!» Ha ezt *egy* tanulónál szabad, többnél is kell. — D. szerint «minden tanári tanácskozásnak (tehát az ellenőrzőt megelőző osztálytanárinak is) az igazgató az elnöke (Rendt. 35. §. 4. p.) (121, 117. p.); nyilván D. félreértette az idézte pontot, mely az igazgatói elnökséget a «tanártestületi» tanácskozásokra írja elő (l. 3. p.), nem pedig az «osztálytanári» tanácskozásokra (l. 2. p.); ez különben felesleges is volna — s így a r. R. gyakorlata most is érvényes. — «A keresztelő levelet tanácsos azonnal visszaadni, mert különben évek múlva is az iskolán keresik a tanulók (9)»; ellenkezőleg én az illető osztályfőnöknél őriztetem a keresztleveleket, mindaddig, míg az illető tanuló az intézetbe jár; jobb így, mintha nekünk kellene utána járni! — D. szerint az elemiből az 1. osztba teendő felv. vizsgálatért nem szedhető a 10 frtnyi díj s a kétségek elosztatása végett rendeletet sürget (38); én erre nézve a R. 9. §-át legendőnek és a vizsgadíj szedését az említett esetben jogosnak tartom. — Az órát tartó tanár padonként ereszze ki a tanulókat (93); ez legfeljebb az alsó osztályokban s ott is csak a rend megszokásáig az év elején szükséges. — «A tri ért. jegyzőtől kizárólag jegyzőkönyveket s azok rendes mellékleteit kívánhatni» (101); bár magam is azt vallo, ugyan nem ily mereven, említésre méltó, hogy a R. ezt sehol sem szabályozza s hogy létezik ezzel teljesen ellenkező felfogás és gyakorlat (V. ö. Dr. Sárffy Aladár: *A tanári tanácskozmányok jegyzője*, Tanáregyl. Közl. XXVI, évf. 213—27). — A minősítv. táblázatokra való buzdító utalást feleslegesnek, elhibázottnak, sőt tapintatlannak tartom (103 g) fent). — Alig hinném, hogy a régi módszeres tanácskozások a jelzett szép eredményeket létesítették volna (105). — Hogy azon I. osztálybeli tanulóktól, «kikről már 1—2 havi ismeretség után tudhatni (?), hogy a következő évben felső osztályba lépni nem lesznek képesek, a százalék megállapításánál el lehet tekinteni» (129), nem találok feltétlenül elfogadhatónak. A magánvizsgálatoknál a főigazgató közbenjárása szerintem úgy értelmezendő, hogy az *lehetőleg* jelen is legyen (169—70).

Könyvünk utolsó s legterjedelmesebb, vagy 100 oldalra terjedő

része: a *Szolgálati ügyek*, bár nem tartozik szorosan a könyv címéhez: a R. magyarázatához, annak egyik legfontosabb része, melyelyek külön kell foglalkoznunk.* Az egyes fejezetek címei a következők: Az igazgatói és a tanári állomás elnyerése, Tanszékek a középiskolákban, (mely az előbbihez lett volna csatolható), Az igazgató tiszte, jogai, kötelességei (37 l.), Tanárok hivatása, teendői (14 l.), Igazgatók és tanárok lakása, politikai jogai, mellékfoglalkozása, díjai és a fegyelmi vizsgálat (17 l.). — Mindezek tárgyát fogják tenni a «új Klamarik» várva-várt 2. részének és Klamarik és Molnár V. régebbi könyveinek és a Pénzügyi Szabályzatnak, valamint a min. rendeleteknek lelkiismeretes felhasználásához készültek. Fentebbi kifogásaink nagyob-
bára itt is érvényesülnek, nehogy azonban ismertetésünk szerfelett megnyúl-
jék, részben csak a lapszámokra fogok utalni. Az anyag itt is nagyon fel van aprózva, az elrendezés és a vezérszavak rendszere nem mindig szakszerű. Veres fonálként húzódik, majd nyíltan, majd a sorok közt (l. kül. a 212. l.) a szerző azon álláspontja és törekvése, hogy az igazgatókat a tanárokkal szemben védelemre képesítse és az igazgatói tekintélyének a tanáréval szemben érvényt biztosítson. Jellemző, hogy D. ezt szükségesnek látta, s ma már én is elfogadom, mert bármily liberális és ideális elvekkel fogtam alig 3 év előtt az igazgatósághoz (l. *Az igazgatóképzésről*: Tan. Közl. XXVI. évf. 147—59.), máris szomorúsággal tapasztalom, hogy méltányos és igazságos eljárás nem mindig vezet ezélhoz (? Szerk.) s vannak olyanok is, kikkel szemben kíméletlen szigorúság van helyén. Bizony szinte kétségbe esünk, ha elolvassuk, mennyit s mi-mindent követel D. egy igazgatótól, de a tanártól is! Helyesen cselekedett, hogy itt ideális mértéket alkalmazott, mert ha annak csak egy részét is valósítjuk, az állapotok javulni fognak.

Részletesebb fejtegetéseket szentel a következő tárgyaknak: testületi szellem (199—204), reflexziók az igazgatói állásról és az igazgatóképzésről (211—14, 215—6), tantárgyfelosztás elvei (220—24), igazgatói látogatások (226—31), eljárás tanítás közben (248—50), melyeknek anyagával már a «Pæd. Dolgozatok»-ban találkozunk. Mindebből nem egy részletet lehetne felhasználni a készüléfében levő igazgatói utasítás számára. — Jó tanácsokkal helyenként (231) még a főigazgatókat is ellátja.

Hiányokként a következőket sorolom fel: Az igazgatók kinevezésénél többféle eljárás létezik: a) a rendes tanár csak megbizatik; b) helyettes, sőt c) mindjárt rendes igazgatóvá is kinevezhető; még rend-

* Itt említem, hogy e fejezet részben szó szerinti s folytatólágosan jelent meg az *Egyetemes Közoktatásügyi Szemle* tavalyi évf.-ban e címen «Középszkolai szolgálati ügyek» (jan.: 44—53, febr.: 104—17.):

igazgatónál is fordul elő végl. megerősítés pd. újabban Vida—Arad (187); a próbaéves tanárjelölteknek, különösen most, nem kell mindig *képesített* egyéneknek lenniök (189), a gyakorlatban a tanároknak közvetlenül a minisztériumhoz küldött kérvényeit is figyelembe veszik, sajnos, ugyanez a legritkább esetekben mondható a tanári testületek kijelöléséről (191); «a szolgálat ideje azon naptól kezdve számít, melyen az illető az esküt letette», (195), ez csak a rendes tanári szolgálati időre vonatkozhatik, mert (l. 198) a nyugdíjazásba a hely. tanári éveket is beszámítják; *részleges* tanári minős. táblázatok, az időközben beállott változások *minden évben* felterjesztendők (230, ismételve a 242. l. fent), helyettesítések alkalmával nem szükségkép a *saját* tantárgy számítandó, hanem ha lehetséges, a helyettesítetté: ennek is megvannak előnyei (239); a 234. p.-nál a nemzetiségi vonatkozások kerülése mellé a *vallásbetiek* is felveendőek (251); 240. p. a távozó tanár tartózkodási helyét, címét is tartozik az igazgatónak bejelenteni (255); egyénileg s felfogásomtól eltérően van magyarázva a büntetésből való áthelyezés és az elbocsátás (264); a minősítv. táblázatok átküldése áthelyezés esetében, tapasztalatból tudom, nem igen dívik, pedig következetesen nem csak az utolsó minősítv. táblázatot, hanem az *összeseket* át kellene küldeni, hogy az illető igazgató teljesen tájékozhasssa magát; ezen eljárást követik a katonaságnál (268); a tanácskozási jegyzőkönyveket nem csupán az igazgató és a jegyző írják alá, hanem a R. 35. § jegyzete értelmében (melyet a 121. lapon, D. is idéz) az összes jelen volt tanárok (208); az igazgatóság «külön utasítás» nélkül is érintkezhetik közvetlenül a minisztériummal, mert bár jól tudom, hogy itt D. szerzőnk Klamarikra hivatkozhatik (399 l.), a gyakorlatban sürgős esetekben a szolgálat érdeke is megengedi, sőt megkívánja a közvetlen érintkezést; természetes, hogy erről egyidejűleg v. utólagosan az illető főigazgatóságnak is jelentés teendő. — Megjegyzem, hogy a 188. és a 197. lapon fent rangosztály helyett *fizetési* osztály irandó.

A helyes felosztás ellen vét pd. a 236. lapon, hol vegyest sok mindenféle van együtt; a 243. lapon egy külön pontot képez ezen rövid jegyzet: «229. *Jegyzet*. Az igazgató előleges beleegyezése nélkül a tanórákat v. egyéb tanári teendőket más tanárookra bízni nem szabad.» Egyébiránt ez — bár a r. R. 30. pjának utolsó sorát képezte (l. Klamarik 264. l.) — teljesen felesleges, mert magától értetődik.

Álljon itt még néhány példa a visszafejlődésre, vagyis arra, hogy bizonyos dolgokban a régiebb eljárás volt a jobb. — Előbb a hely. tanárt az igazgató ajánlatára, sürgős esetekben a nélkül, a főigazgató nevezte ki, a mi nem csupán az adminisztrációt egyszerűsítette, de a több heti v. havi helyettesítés és szünetelés mellőzése révén, nagy javára vált a tanítás rendes menetének (197). A törvény életbeléptetése előtt a philo-

logus-tanárok, a dolgozatok javítása következtében keletkezett több teendő miatt csak heti 17, a többiek heti 20 órára voltak kötelezve. Oroszországban a gyakorlatjavítást külön díjazták s bizony nem hiába! (205). A Thun-féle rendszerben igen helyes volt az a követelmény, hogy a főgymnasiumokban az igazgató az I. és a VIII. osztályban tanított (221). Viszont említésre méltó, hogy a tanárok teendőiről a *törvény nem*, csak a R. intézkedik (242).

Indítványok. Úgy a szerző, mint a bíráló részéről nagyon érthető az, hogy a középiskolai adminisztráció tág s nem mindenütt rendezett mezejét lelkiismeretesen bejárva, egyik s másik részről is, önálló eszmék és kívánságok merülnek fel. A szerzőt illetvén meg az elsőség, egy elsőrangú fontosságú indítványát idézet alakjában ide iktatom: «Véleményem az, hogy az igazgatói kinevezést *külön* kvalifikáció megszerzéséhez kössék. Az *igazgatói képzést* én két vizsgálat letevéséhez kötém: az egyik volna az *adminisztrációs vizsgálat*, a másik, hogy úgy mondjam, tanulmányi szigorlat. Az elsőt a közokt. minisztériumban kellene kiállani . . . , tárgyai: az összes szervezeti és admin. tudnivalók, főleg a Középisk. Törvény és a Rendtartás szellemének alapos felfogása és alkalmazása. A *tanulmányi szigorlat* czélja, tekintettel hogy tanáraink legfeljebb (?) két szakból vannak képezve, az igazgatóknak pedig a középiskolai összes tárgyakban tárgyilag és methodikailag jártasoknak kell lenniök — a középiskolai összes tárgyakban azon fokig, a mit a tanulóktól követelünk, való jártasság előtűntetése» (213—4). Ez új, érdekes, sőt megkapó. Én — ismét katonáék jutnak eszembe — már a tanárjelölttől megkivánnám a hazai közoktatásügy szervezetének, közigazgatásának és ügyvitelének általános és a középiskolainak részletes ismeretét. Engedjünk néhány hajszálnyit az amúgy is «felszófoltt» szak- és elméleti követelményekből és fogadjuk be ezt a tanárvizsgálat tárgyául! Nem furcsa, hogy a tanárjelölt egyévi önkéntes szolgálati ideje alatt ismeri és megtanulja a Dienstreglement minden szavát és betűjét, de az okleveles tanár nem ismeri a K. Törvény és a K. Rendtartás tartalmát; amaz álmában elsorolja az összes fegyvernemeknek bizony gyakran nem könnyű szervezetét és minden egyes egységnek létszámát, felszerelését, stb. — ez nem tudja, hány gymnasium van Magyarországon! Nem! ez nem furcsa, hanem szégyenletes. Egyébiránt erről s arról máskor többet.

A 261. lapon D. joggal sürget a változó gyakorlat helyébe egy elvi jelentőségű min. rendeletet a nem-államiból állami v. kir. középiskolákba átlépő tanárok szolgálati idejének beszámítására vonatkozólag, — a minek bizony az ideiglenes és a végleges rangsor megállapításánál máris nem egy tanár és igazgató vehette volna hasznát.

Saját alkalmi indítványaim közül röviden a következőket említem.

A módszertani értekezletek multjának és jelenének részletes ismeretése (103—10) megerősített azon régiebb nézetemben, hogy az átmenet erőszakos és nem közvetett volt, mert a régi sokkal ma a semmit állíthatjuk szembe. Ha a régi módszer értekezlet *nyűg* volt, a mai merő formalismusnál nem egyéb. Ezen segíteni lehet és kell, m. p. úgy, hogy ismét a tisztek téli foglalkozásának mintájára és a pæd. önképzés előmozdítására, a tanárok 1—2 havonként egy szabadon választott pæd. v. didaktikai tételről felolvasást tartanának, melyhez vita fűződne. Az ilyen pæd. értekezletek különösen ott kelnének el, hol az orsz. tanáregyletnek sem tagja, sem köre. — A pótló vizsgálatokat illetőleg nem helyeselhetem, hogy azok teljesen díjtalanok (167, R. 42. §.), mert itt a tanárok önhibájukon kívül fáradnak, de visszaélésnek sem lehet helye, mint pd. a javító vizsgálatoknál. — Ajánlatos a Rend. és Fegyelmi Szabályokat évközben többször (időszakonként) felolvasatni s annak lényegesebb intézkedéseit a tanulók emlékezetébe felidézni. — Tanügyi műszavaink korlátoltságára vall az, hogy ugyanazon «*értéstitő*» szóval jelölünk meg két lényegesen különböző dolgot az «*időszaki*» és «*évi*» jelzők segítségével. Az utóbbira Klamarik (270) (')-ben e kifejezéseket is említi «*Programm, Zárjelentés*». Furcsa az is, hogy a régi R. a kis *é* és a nagy *É* alkalmazásánál éppen ellenkezőleg járt el, mint az új R., úgy hogy a mi ma *Értéstitő*, régente csak — *értéstitő* volt. A kibontakozás pedig nem is nehéz: legyenek az időszaki értéstitők a jövőben időszaki osztályozások v. bizonyítványok. — A középeurópai (zóna) idő életbeléptetése bizonyos helyeken a tanítási órák kezdetének évszakok szerinti elrendezését teszi indokolttá. Így pd. mi Egerben második éve sikerrel követjük a következő beosztást: szept.—okt. 7^{1/2}—11^{1/2}, 2—4; nov.—jan. 8—12, 1^{1/2}—3^{1/2}; febr.—márcz. 7^{1/2}—11^{1/2}, 2—4; ápr.—jun. 7—11, 3—5. (Ez a könyv 77. és 210. l.-hoz illesztendő). — Az évi *Értéstitő* statisztikai táblázatai közzé már a lefolyt iskolaévben egy újat (ötödiket) vettem fel «*A tanulók vándorlása*» címen, melyben évről-évre az egyes osztályok és az összes létszámnak kilépés, átlépés, új belépés stb. révén beálló ingadozásait tárgyalom, a mi idővel igen tanulságos következtetésekre enged majd jutni. — Tanácsos a tanulókat évközben gyakrabban (pd. időszakonként) szétültetni; ezzel némileg ellensúlyozhatni a könnyű szomszédi megbarátkozást, mely sok visszaélésnek forrása, másrészt többen többekkel lévén kénytelen érintkezni, ezen eljárással az alkalmazkodást és a kölcsönös türelmességet mozdítjuk elő.

Pótlások. Már említettem, hogy a czímlapon hiányzik az évszám, mi pedig annál ajánlatosabb lett volna, mert hisz ilyenmő munka folytonos kiegészítéseknek és módosításoknak van kitéve. Maga a szerző egy Toldalékban 2 ily pótlást említ, de immár ezek jóval több helyen szükségesek, így: tandíjügy (45), ragályos betegségek és iskolaorvos (63),

Hiv. Közlöny (190), illetmények (258 f.), középisk. tanárnak egyetemhez való kinevezése (263), idegenek magyar keresztnevei (83, 87. p.), rendkívüli tantárgyak (94), érettségi bizonyítványok másodlatai (67, f. 175), s m. t. — Gondolkodtam azon is, mily módon lehetne legcélszerűbben új kiadások mellőzésével a hiányokat és a pótlásokat befogadni. A széles margón v. a közzé kötött fehér lapokon való saját írásbeli feljegyzéseken kívül, még úgy is, hogy a katonai szolg. kiadványok kiegészítésének módjára, a szerző időről-időre a lap- és pont-szám pontos megnevezésével egy oldalra nyomtatott pótlékot adna ki, melyet szétvágva, az illető helyeken beilleszthetnénk.

Könyvünkben, szétszórva, találkozunk még egyéb kevésbbé ismeretes admin. casusokkal, fontosabb eszmékkel és önálló indítványokkal, melyek a külön feldolgozást, de a valósitást is megérdemelnék. Minthogy amúgy sem vagyunk sokan, kik tanügyszervezettel foglalkozunk, a mely pedig közvetve a pedagogiának sincsen ártalmára, a mennyire időm s e folyóirat térbeli viszonyai megengedik, azokra és másokra még alkalmilag visszatérek.

Most pedig igazán ideje, hogy e szokatlan terjedelmű ismertetést befejezzem. Belátom, hogy akkor, midőn túlságos lelkiismeretességgel igyekeztem a reám bízott feladatnak megfelelni, nem járhattam el méltányosan, helyesen, de nem jártam el — okosan sem. Mégis mindezek fejében beérem azzal, ha inkább nagyszámú, mint lényeges kifogásaim daczára, sikerült volna a szerző elfogulatlan ítélete előtt megállani, mert akkor nyugodt vagyok aziránt, hogy célomat elértem, az ügynek használtam és részemről is hozzájárultam ahhoz, hogy egy máris használható és nehezen nélkülözhető adminisztratív segédeszközből idővel egy teljesen kifogástalant alkosson. Mert visszatekintve Dortsák eddigi működésére, méltán alkalmazhatom reá e szavakat: Durch Kampf zum Sieg!

Tudva, hogy ma sokan, nem csupán a regénynek, de egyéb sajtóterméknek is csak elejét és végét olvassák el, at last not at least, komoly kötelességemnek tartom a tanügyi kormánynak figyelmébe ajánlani azt, hogy ilynemű törekvéseket, minők a Dortsákéi, melyeknek első sorban maga a tanügy s minmagunk veszszük hasznát, mind erkölcsileg, mind anyagilag is a leghathatósabbán támogasson.

(Eger.)

KEMÉNY FERENCZ.